

Макаревич О. В.,
асpirант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

ACTUAL PROBLEMS OF REFORMS OF THE LEGISLATION IN THE SPHERE OF LIQUIDATION OF LEGAL ENTITIES

Статтю присвячено вивченю прогалин законодавства стосовно правових підстав для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з її банкрутством, які виникли внаслідок реформування законодавства у сфері припинення юридичних осіб. Зокрема, здійснено аналіз судової практики у справах про припинення юридичних осіб за позовами контролюючих органів.

Ключові слова: юридична особа, припинення юридичних осіб, ліквідація, підстави ліквідації юридичних осіб.

Стаття посвящена исследованию пробелов законодательства относительно правовых оснований для вынесения судебного решения о прекращении юридического лица, не связанного с его банкротством, которые возникли в результате реформирования законодательства в сфере прекращения юридических лиц. В частности, осуществлен анализ судебной практики, сложившейся по делам о прекращении юридических лиц по искам контролирующих органов.

Ключевые слова: юридическое лицо, прекращение юридических лиц, ликвидация, основания ликвидации юридических лиц.

The article is devoted to the study of legislation gaps concerning legal grounds for a court decision in order to terminate activity of the legal entity that is not related to its bankruptcy, which arose as a result of the legislation reform in the sphere of legal entities termination. In particular, the analysis of judicial practice in cases on the legal entities termination on the claims of the controlling bodies was carried out.

Key words: legal entity, legal entities termination, liquidation, grounds for liquidation of legal entities.

Вступ. Демократичні процеси, які відбуваються в Україні останніми роками, та вихід нашої держави на міжнародний простір викликали потребу у відповідних змінах у всіх сферах суспільного життя, розбудови нової системи державного управління та господарювання й побудови дійсно правової держави. Саме євроінтеграційні процеси зумовили необхідність приведення та реформування чинного законодавства України у відповідність до вимог Європейського союзу (далі – ЄС).

Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» визначено мету адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а саме досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України є планомірним процесом, що включає декілька послідовних етапів, на кожному з яких повинен досягатися певний ступінь відповідності законодавства України до *acquis* ЄС [1].

Відповідно до положень Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України, є, зокрема, і законодавство про компанії.

Статтею 7 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначено, що створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощення умов започаткування бізнесу та виходу з нього, зменшення втручання держави в економічну

діяльність суб'єктів господарювання, спрощення системи отримання дозволів, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів є однією з основних засад внутрішньої політики нашої держави в економічній сфері [2].

Основні аспекти лібералізації законодавства України у сфері припинення юридичних осіб реалізуються через Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [3], який останніми роками зазнав безліч змін. «Пом'якшуючи» регулювання процедури ліквідації юридичних осіб, законотворці фактично створили нові прогалини в законодавстві, які, враховуючи «юридичну культуру» українського суспільства та практику ведення бізнесу в нашій державі, призвели до виникнення неоднозначної судової практики й винесення протилежних за змістом судових рішень. Усе це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення чинного законодавства, що регулює процедуру ліквідації юридичних осіб в Україні.

Загальні питання нормативно-правового регулювання припинення юридичних осіб досліджуються в наукових працях таких провідних учених, як П.О. Повар, М.В. Фесюра, О.М. Скоропис, Л.М. Дорошенко, О.М. Зубатенко, І.В. Спасибо-Фатеєва, А.П. Нікітіна, Д.В. Жеков, Н.В. Козлова, В.М. Кравчук, О.М. Вінник, В.П. Грибанов та ін. Проте залишається необхідність постійного вивчення законодавчих норм, дослідження їх правої природи шляхом аналізу нормативно-правових актів, як тих, що регулюють відповідні правовід-

носини, так і тих, що перебувають на стадії впровадження, що особливо зумовлено реформуванням законодавства у сфері ліквідації юридичних осіб, що триває.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення прогалин законодавства щодо правових підстав ліквідації юридичних осіб за рішенням суду, що не пов'язане з банкрутством, які виникли внаслідок реформування законодавства у сфері припинення юридичних осіб.

Результати дослідження. Статтею 110 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановлено, що юридична особа ліквідується:

1) за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

2) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

3) за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, установлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади.

Вичерпний перелік підстав для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи, визначався ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» у редакції від 28.12.2015, а саме:

1) визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, установлених законом;

2) провадження нею діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом;

3) невідповідність мінімального розміру статутного капіталу юридичної особи вимогам закону;

4) неподання протягом року органам доходів і зборів податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону;

5) наявність у Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням;

6) визнання судом юридичної особи-емінента такою, що відповідає ознакам фіктивності;

7) неподання акціонерним товариством протягом двох років поспіль Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку інформації, передбаченої законом;

8) нескликання акціонерним товариством загальних зборів акціонерів протягом двох років поспіль;

9) неутворення органів акціонерного товариства протягом року з дня реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати приватного розміщення акцій серед засновників акціонерного товариства.

Однак після набрання чинності нової редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 01.01.2016, з метою лібералізації законодавства України у сфері реєстрації створення та припинення юридичних осіб, норма із закріпленим вищезазначенім підстав відсутня. Такі істотні зміни дали зворотній результат і спричинили виникнення низки прогалин у законодавстві, що регулює ліквідацію юридичних осіб, і появу суперечливої судової практики.

Так, нормами Податкового кодексу України (далі – ПК України), зокрема п. 20.1.37 ст. 20 і п. 67.2 ст. 67, визначено право контролюючих органів у встановленому законом порядку звертатися до суду щодо припинення юридичної особи та припинення фізичною особою-підприємцем підприємницької діяльності й/або про визнання недійсними установчих (засновницьких) документів суб'єктів господарювання [4]. Тобто спеціальним законом контролюючі органи наділені повноваженням звертатися до суду з позовом про припинення юридичних осіб. Однак підстав для такого звернення цих органів до суду законодавство не містить. Як наслідок, це викликає появу різних за змістом судових рішень. Про відсутність єдиного підходу у вирішенні питань про ліквідацію юридичних осіб за позовами контролюючих органів свідчить і судова практика.

Як правильно зазначає Л.В. Дорошенко, сьогодні деякі суди застосовують розширювальне тлумачення норм закону та визнають право контролюючих органів на звернення до суду в разі недотримання платником податків фінансової дисципліни, а інші суди буквально тлумачать законодавство й заперечують наявність такого права в податкових органів у зв'язку з відсутністю в законодавстві конкретного переліку підстав для постановлення судового рішення щодо припинення юридичних осіб. Так, в одному випадку суди в задоволенні адміністративних позовів податкових інспекцій про припинення юридичної особи відмовляють, посилаючись на те, що, згідно з податковим законодавством, контролюючі органи справді мають право звертатися до суду про винесення судового рішення щодо припинення юридичних осіб, проте у випадках, передбачених законом, і в установленому законом порядку. Натомість Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» у редакції, чинній на момент звернення з позовою заявою до суду (тобто після 1 січня 2016 р.), який є спеціальним законом, не передбачає такої підстави припинення юридичної особи, що не пов'язане з банкрутством, як неподання протягом року органам державної фіiscalної служби податкових декларацій, документів фінансової звітності, тощо. Податковий кодекс України, Господарський кодекс (далі – ГК) України та Цивільний кодекс України також не передбачають таку підставу для припинення юридичних осіб. З огляду на це, деякі суди доходять висновку про відсутність підстав для задоволення позову. Поряд із цим існують

і випадки задоволення позовів з аналогічною підставою звернення до суду фіiscalьних органів, якщо воно відбулось на момент дії попередньої редакції Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [5, с. 66].

Також деякі суди розглядають ліквідацію юридичної особи як санкцію – як міру відповідальності за вчинення платниками податків, їхніми посадовими особами й посадовими особами контролюючих органів порушень законів із питань оподаткування та порушень вимог, установлених іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Зокрема, у рішенні Чернігівського окружного адміністративного суду від 21.11.2016, суд, згідно з ч. 1 ст. 238 ГК України, дійшов висновку про припинення юридичної особи як заходу організаційно-правового характеру, спрямованого на припинення порушення, враховуючи визначене пп. 20.1.37 п. 20.1 ст. 20 і п. 67.2 ст. 67 ПК України право органу державної податкової служби на звернення до суду з позовною заявою про припинення юридичної особи [6].

Водночас цікавою є постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 27.11.2017, у мотивувальній частині якої зазначено, що, незважаючи на те що контролюючий орган наділений законодавством правом звертатися до суду щодо визнання установчих документів недійсними, сам по собі факт визнання недійсності установчих документів (статуту) не має юридичного значення й не тягне жодних юридичних наслідків щодо створення і припинення юридичної особи, а тому доцільно дійти висновку про необґрунтованість позовних вимог, оскільки визначальним для припинення юридичної особи є визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути [7]. Тобто рішення суду ґрунтуються все ж таки на підставах, які визначені в ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» в редакції, що діяла до 01.01.2016.

У постанові Херсонського окружного адміністративного суду від 20.08.2013 зазначено, що, виходячи з положень ст. ст. 20 ПК України стосовно контролюючих функцій податкової служби в кореспонденції з положеннями ч. 2 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 № 755-IV, органи державної податкової служби можуть звертатися з вимогами про припинення юридичної особи не в усіх випадках, визначених ст. 38 зазначеного Закону, а лише в тих, коли податкові органи діють на реалізацію своєї владної компетенції. Тому державні податкові інспекції вправі звертатися з вимогою про припинення суб'єктів господарювання лише в разі, якщо підставою позову є неподання протягом одного року в органи державної податкової служби податкових декларацій, документів податкової звітності; провадження діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена

законом; наявності в Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням. Відповідно до ст. 205 Кримінального кодексу України, фіктивне підприємництво – це створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності чи здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Фіктивне підприємництво є кримінально караним злочином, скоєння якого підтверджується не мотивувальною частиною судового рішення в адміністративній справі, а вироком суду в справі кримінальній. Визнання товариства таким, що має ознаки фіктивності, можливе лише за вироком суду в кримінальній справі, а отже, таке визнання не може бути предметом адміністративного позову [8].

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що правові підстави звернення податкових органів до суду щодо припинення юридичних осіб визначалися лише ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» у редакції, яка діяла до 01.01.2016. Тому натепер існує прогалина в законодавстві, коли повноваження податкових органів щодо звернення до суду про припинення юридичної особи встановлене законом, а правові підстави для такого звернення законом не визначені, що позбавляє ці органи можливості правомірно реалізувати свої повноваження.

І навіть незважаючи на закріплення таких підстав у законодавстві до 01.01.2016, це давало можливість деяким підприємствам і їхнім посадовим особам уникати відповідальності за порушення кредитних зобов'язань. Так, суб'єкт господарювання часто штучно не звітував до контролюючих органів і/або не підтверджував відомості в державному реєстрі. Надалі контролюючі органи зверталися з відповідною позовною заявою до суду, її діяльність юридичної особи припинялась. Після внесення відповідного запису про припинення юридичної особи до державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців кредитор позбавлявся права порушувати питання про визнання боржника банкрутом і здійснювати погашення кредиторської заборгованості шляхом продажу всього майна боржника.

З наведеного вбачається, що, з одного боку, дійсно, реформування законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань позбавило гарантованої можливості недобросовісних підприємств, податкових органів і судової влади здійснювати певні зловживання в правозастосуванні цієї норми, однак повне скасування підстав припинення юридичних осіб призвело до неоднозначного розуміння норм законодавства та появи суперечливої судової практики у сфері припинення юридичних осіб, зокрема шляхом ліквідації.

З огляду на означене, і досі слухною залишається думка О.П. Повара про необхідність на законодавчу рівні врегулювати означені проблеми й не лише визначити в законі повноваження органів державної влади порушувати в суді питання про ліквіда-

цію підприємств, а й, зокрема, одночасно закріпити в ньому підстави, за наявності яких державний орган вправі висувати таку вимогу [9, с. 10].

Висновки. Отже, вбачається, що прагнення законодавця лібералізувати й адаптувати наці-

ональне законодавство до правових норм ЄС потребує більш чіткого і структурованого підходу, наслідком чого стане дійсне вдосконалення внутрішнього законодавства у сфері припинення юридичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1629-15/ed20040318>.
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17/ed20100701>.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15/ed20030515>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Дорошенко Л. Підприємництво, Господарство і Право. Стан та перспективи розвитку законодавства про ліквідацію юридичної особи. 2017. № 3. С. 64–68.
6. Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 21.11.2016 у справі № 825/1904/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
7. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 27.11.2017 у справі № 826/9677/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
8. Постанова Херсонського окружного адміністративного суду від 20.08.2013 у справі № 821/2929/13-a. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
9. Повар П.О. Правове регулювання ліквідації підприємств в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. Київ, 2009. С. 18.